

“We moeten niet in een kramp schieten van meer toetsen”

De toetscultuur moet op de schop

“De manier waarop het onderwijs de ontwikkeling van leerlingen monitort, moet drastisch veranderen.” Dat zegt René Kneyber, voormalig docent wiskunde, die nu vooral werkzaam is als trainer, publicist en bestuurder. Hij pleit voor een toetsrevolutie. “Een leerproces is niet gebaat bij ongezonde druk.”

TEKST MANDY PIJL

Als je het hebt over de toetscultuur: wat is dat dan precies?

“In het onderwijs in Nederland ligt de focus erg op toetsing. En toetsing is belangrijk. Het maakt het mogelijk dat een bestuur kan meekijken om te zien hoe een school presteert. Maar we zijn erin doorgeschooten. Er is sprake van een ongezonde druk, er hangt voor zowel leerkrachten als leerlingen veel vanaf.”

Hoe zijn we hierin verzeild geraakt?

“Dat gebeurt als je niet goed meer weet waar onderwijs voor is en waar jij en je team voor staan. Het is een teken dat je visie daarover ontoereikend is. Zo heeft het kunnen gebeuren dat we kinderen op heel jonge leeftijd zijn gaan toetsen en van cijfers zijn gaan voorzien. Wat is het doel daarvan? Wil je kinderen aanmoedigen om te leren of wil je ze beoordelen? Waarom zou je de ontwikkeling van een kind in groep 3 al willen beoordelen met een cijfer of letter? Dan begrijp je dus niet goed wat je opdracht is. Vertel onderwijsprofessionals in bijvoorbeeld Finland dat we hier al vroeg met toetsen beginnen en dat we de resultaten met ouders delen, en ze vallen van hun stoel van ongeloof. Ze vinden het verbazingwekkend dat we dit in Nederland accepteren.”

Waar is het onderwijs voor?

“Als je het heel simpel verwoordt, dan gaat het erom dat we een kind leren hoe die zich zelfstandig in de samenleving kan redden. Dat een leerling zich tot de samenleving kan verhouden en de verantwoordelijkheid neemt voor wie hij is in die wereld. En dat hij die wereld probeert aan te passen waar hij vindt dat het nodig is. Dáárnaartoe zijn

leerlingen en studenten onderweg. We moeten nadenken op welke manier we het onderwijs inrichten, zodat we daaraan een bijdrage leveren. Dat is iets anders dan kinderen leren door hoepeltjes te springen die ze niet zelf hebben bedacht. Daarvoor staat er teveel op het spel.”

Welk effect heeft onze toetscultuur op leerlingen?

“Ik denk dat een leerproces überhaupt niet gebaat is bij dit soort druk. Je wil dat leerlingen fouten durven maken, dat ze daarvan leren en dat ze de ruimte hebben om zich te ontwikkelen. Zeker op jonge leeftijd gaat ontwikkeling asynchroon. Belangrijk is daarom dat jonge kinderen geen prestatiedruk ervaren. Uiteraard houd je een vinger aan de pols. Maar dat mag niet leiden tot gesprekken met ouders over hoe een kind scoort ten opzichte van andere leerlingen in Nederland. Daar moeten we kinderen niet mee lastigvallen. Belangrijker is dat we weten hoe we kinderen écht bij hun ontwikkeling kunnen stimuleren, zonder dat we daar druk op leggen.”

Wat betekent dat voor directeurs en hun team?

“Als professional moet je je oriënteren op: wat wil ik bereiken en welke praktijken vind ik daarvoor gepast. Je moet ook kijken welke processen je hebt. Waarover, vind je, moeten de gesprekken met ouders gaan? En kijk eens goed naar hoe je met leerlingen omgaat. Er zijn scholen die kinderen indelen in zonnen, manen en sterren: metaforen die duidelijk maken dat – ik ben de exacte beoordelingen kwijt – een maantje bijvoorbeeld minder goed is. Schoolleiders en hun teams moeten dit behandelen als een ethische kwestie: doen we hier goed aan?”

Wat doet dit met de kwaliteit van het onderwijs?

“Veel. En dat vind ik zorgwekkend. Kwaliteit begint met een waardeoriëntatie van het hele team inclusief de directeur. Een voorbeeld. Kan een leraar goede rekeninstructie

“**Veel landen hebben een letterlijk verbod op het toetsen van leerlingen jonger dan acht jaar**”

René Kneyber, onderwijsexpert

geven? Daarboven hangt de vraag welk pedagogisch klimaat je wilt neerzetten. Maar als je kijkt welke rol we toetsing geven, hebben we dan wel het klimaat dat we wensen? Oók dat is kwaliteit en daar moet je je zorgen over maken.”

Gaat de focus op de basisvaardigheden daar iets aan veranderen?

“Als je kijkt naar wat goed onderwijs is, dan moet je het hebben over een goede beheersing van taal en rekenen. En als je ziet hoeveel laaggeletterde kinderen naar het voortgezet onderwijs gaan, dan is die aandacht heel goed. Maar we moeten niet in een kramp schieten van meer toetsen en kinderen daarop afrekenen. Dat is wat nu gebeurt. Op systeemniveau hebben we bepaalde doelen en die belanden een-op-een op het bordje van leerlingen. Het is goed dat besturen bezig zijn met de taal- en rekenprestaties, dat ze bekijken hoe die van de ene school zich met die van de andere verhouden en wat dat onder andere zegt over populaties. Maar het kan niet zo zijn dat dát het onderwerp van gesprek wordt tussen leerlingen en leraren. Daar moet een schild tussen zitten. Wat is wel in het belang van de ontwikkeling van leerlingen en wat niet? Welk gesprek voer je met leerlingen en welk gesprek moet plaatsvinden tussen leraren en schoolleider, en tussen schoolleider en bestuur? Wat zijn de kenmerken van zo'n gesprek en wat voor toon moet het hebben? Alles om te voorkomen dat onze ambities bij leerlingen terechtkomen.”

Wat vraagt dit van schoolleiders?

“Op scholen zie ik weinig onderwijskundig leiderschap. Schoolleiders zijn vooral bezig met organiseren, regelen en vergaderen. Ze zijn minder bezig met wat er in lessen gebeurt. In landen om ons heen is dat heel anders. Daar zie je meer betrokkenheid van schoolleiders bij primaire processen. Willen we iets doen aan de kwaliteit van het onderwijs, dan moet dat onderwijskundig leiderschap een stevige plek hebben. Als schooldirecteur kun je niet strategisch sturen als je geen verstand hebt

KNEYBER IN HET KORT

René Kneyber gaf vijftien jaar lang wiskunde op het vmbo. Tegenwoordig werkt hij als uitgever, bestuurder, trainer, adviseur en was hij tot voorkort lid van de Onderwijsraad. Daarnaast heeft Kneyber verschillende onderwijsboeken geschreven zoals *Formatief handelen* en *Orde houden*.

van het onderwijs. Of je nou kiest voor vooral klassikale lessen, of dat je leerlingen meer zelf wilt laten kiezen, je met leerpleinen aan de slag wilt gaan; je moet als schoolleider veel verstand hebben van die manieren van lesgeven, omdat je strategische keuzes moet nemen. Je moet bepalen waar je in gaat investeren. Dat zijn moeilijke beslissingen als je niet weet waar het écht over gaat.”

Wat hebben schoolleiders nodig?

“Stevige scholing. Dat mag je toch wel verwachten, dat schoolleiders voldoende zijn opgeleid in de materie. Natuurlijk ligt de beslissing voor een onderwijskundig concept

“Kwaliteit begint met een waardeoriëntatie”

René Kneyber, onderwijsexpert

ook bij je team. Je werkt met elkaar immers in een leerlijn. Maar jij bent degene die lesbezoeken doet en erop toeziet dat leraren de lijn vasthouden die je met elkaar hebt gekozen.”

Wat gaat de Doorstroomtoets veranderen?

“Volgens mij is het vooral een naamswijziging en niet zozeer een structuurwijziging. Ik snap wat de minister probeert uit te stralen, namelijk dat leerlingen zich kunnen blijven ontwikkelen. Maar ik denk dat de toets op het verkeerde moment valt. Als je écht iets aan kansengelijkheid wilt doen, dan moet je de selectie voor een type onderwijs uitstellen totdat kinderen veertien jaar zijn. Vroege selectie zit eerlijke kansen voor leerlingen in de weg.”

Je sprak al even over Finland. Wat kunnen we van andere landen toepassen in ons onderwijs?

“Veel landen hebben een letterlijk verbod op het toetsen van leerlingen jonger dan acht jaar. Of er wordt op zijn minst op neergekeken. Daar zouden we naartoe moeten. Natuurlijk moeten we de ontwikkeling van kinderen in de gaten houden, maar daar zijn andere instrumenten voor. Leerlingvolgsysteem-toetsen zijn vrij smalle toetsen, ze zijn ongeschikt om een beeld te krijgen van onbegrensde vaardigheden: vaardigheden waar je altijd beter in kunt worden, zoals schrijfvaardigheid. In Groot-Brittannië gebruiken ze daar een andere toetsystematiek voor, namelijk die van *No More Marking*. Hiermee zijn ze in staat om op een snelle manier complexe schrijfproducten te beoordelen. Dat geeft een enorme impuls aan het schrijfonderwijs, omdat je dan echt de ontwikkeling in beeld hebt. Sommige leraren zijn erg gericht op prestaties en laten

leerlingen oefenen met de vraagstelling die in toetsen wordt gebruikt. Daardoor verbeteren inderdaad de prestaties. Maar de focus moet niet op die prestaties liggen. Het gaat om de vraag of kinderen daadwerkelijk goed of beter kunnen lezen en rekenen.”

Is formatief handelen, gericht op het halen van de leerdoelen, het alternatief?

“Ja. En zeker als het gaat om het kijken naar waar leerlingen in hun ontwikkeling zitten. Formatief handelen gaat om kleine werkvormen waarmee je dat controleert, zodat je daar direct naar kunt handelen. Als we ervoor waken dat we dat vervolgens niet gaan administreren en nakijken, dan is het een goed alternatief. Toetsen neem je af aan het einde van een periode, waarna je tot de conclusie komt dat een leerling de aangeboden stof nog niet beheerst. Daarom zijn leerlingvolgsysteem-toetsen mosterd na de maaltijd. Beter is het om in de les te checken waar ze nog moeite mee hebben en om daar dan mee aan de slag te gaan.”

Leerlingvolgsysteem-toetsen moeten overboord?

“Nee, dat niet. Maar het zou minder prominent aanwezig moeten zijn in het onderwijssysteem. Deze instrumenten helpen je om verbeterplannen op te stellen voor je onderwijs en je curriculum. Ze zeggen iets over hoe het bestuur het doet en waar je als school staat.”

Wat staat schoolleiders te doen?

“Ik zou zeggen, ga met je team in gesprek. Bespreek de vraag: Hoe willen we omgaan met toetsen en toetsgegevens? Wat vinden we een acceptabele manier om met leerlingen over hun ontwikkeling te praten en wat houden we bij hen weg? Waar moeten we met ouders over praten? Maak richtlijnen om de druk bij kinderen zoveel mogelijk weg te houden, en zorg ervoor dat ze zich zo optimaal mogelijk kunnen ontwikkelen. Daar gaat het om.” ←